

SZÓZAT

AZ ŐSISÉG DOLGÁBAN

ÍRTA

PELÁTHY ISTVÁN.

PESTEN.

EISENFELS ÉS EMICH KÖNYVNYOMDÁJA.

1851.

E l ő s z ó.

A tárgy nem politikai, s így e csekélység nem a kíváncsi, újdonságot szerető tömegnek, hanem jogtudó vagy érdekelt birtokos számára van írva.

I.

BIRTOK-TULAJDON.

Míg a városi birtok, és 1848 óta a volt jobbágyi, (most falusi,) nemnemesi birtok szabadon jár és kel: az alatt a nemesi birtok még mindig régi hosszú czopfban tipeg tapog bizonytalanul, hitei és biztosság nélkül; – hogy ez ínég mostanáig is így van, az nem olly csudálatos dolog; de az különös, hogy még mindig találkozhatni olly penészes fölfogású férfipéldányokra, kik e nevetséges korszerűtlen czopfban vélték és vélik látni nem csak alkotmányos szabadságunk, mi több

a nemzetiség főpalladiumát, mint hajdan Sámson hosszú hajában véle rejleni óriási erejét.

1847. évben e háromféle birtok közül – nemesi, városi s jobbágyi – csak az egyikhez volt kötve valódi tulajdon, a városi birtokhoz; ki városi birtokot, ha nem is mindig becsületes módon, de becsületes cím alatt szerzett, azt eladhatta, cserélhette, elajándékozhatta, akárkinek és bármikor tetszése szerint. Hogy a jobbágyi birtok tulajdon nem volt 1848 előtt, azt vitatni szükségleien; 1848 óta *azonban* a *volt* jobbágyinak *is van* tulajdona. A háromféle birtok közül jelenleg csak a nemesi birtok nem tulajdon.

Csak a nemesi birtok az, mellynek az előbb alig álmódott terhek viselésén kívül most is még azon két ellenséges lényvel kell küzdeni, melly minden

lépését argusz szemekkel követi: e két ellensége a magánpolgár előjoga, a másik a fiscusi jog; hogy a magánpolgárok joga azon axióma szerint „*juri non praescribitur*” a nemesi birtokosnak egy nyugalmas perczet nem enged, mellyben biztosan azt mondhatná: íme ez tulajdonom; azt eléggé tapasztalja a nemes birtokos; de a fiscust illetőleg sem mondhatja egyik is, hogy tulajdona van.

Én az adomány (*donatio*) és az *inscriptio ad dies vitae* közt igen sok anomáliát találok: mindkettő csak birtokhasználat és nem egyéb, az adomány a záradékba iktatott családdal, az *inscriptio* az *inscriptionalista* személyével elenyészik; tulajdont sem ez, sem a másik nem ad, és így a birtoktulajdont annál kell keresni, kinek hatalmában áll a birtok iránti szabad rendelkezést gátolni: ez

pedig az adományos birtoknál a kincstár. A nemesi birtok a fiscust illetőleg csak azon rendkívüli esetben tulajdon, midőn az adománylevélben ezen záradék vagyon: „legataries et. cessionartis;” de ezen esetben is csak az első adományosra nézve tulajdon, mert a hagyományosnál megszűnik a szabad rendelkezés, és megszakadtával ismét a fiscusra száll: világos tehát, mint már sok tudta előbb mint én, ha nem is (adja az egész világ, hogy a nemesi birtok nem valódi tulajdon.”

Hogy illy állapot az 1848 előtti institutiókkal még egy darabig maradhatott volna, azt nem tagadom; de most, miután a jogegyenlőség és így a közteherviselés életbe lépett, a nemesi birtokos továbbá ki nem lehel zárva a tulajdontól, különben veszte elkerülhetlen.

A nemesi birtokosok érdekében tehát,

kik azért, hogy előjogaikról lemondtak, nem szűntek a nemzet egy kiegészítő része maradni, azok érdekében, kiknek előjogaikról nem annyira kényszerített mint önkéntes resignatiójok méltányos elismeréséül annyi szemét szóratik szemükbe majd aristokratia majd altconservaliv elnevezés leple alatt a sok pseudo politikus, által, kihez jobban illik a kaptafa mint a politika, tehát nem ugyan ezek, hanem a szenvedő nemesi birtok érdekében, az ősiség dolgában, szükség, hogy történjék már valami.

II.

UTI POSSIDETIS, VAGY HATÁRIDŐ?

Midőn az ősiségi kérdés roppant tömkelegébe bele merül az ész, úgy annyira

tornyosulnak a gondolatfárasztó eszmék, hogy nem csuda. miszerint a nagyobb rész elunván a sok gondolkodást, elkiáltja: minek a sok szó, mondjátok ki, „uti possidetis,” vége az ősiségnek, ez az egész. Az ősiség eltörlésének ezen módjával tart a fiatalság nagy része s azok, kiknél a gondolkodásmód még mindig ifjonczos; mások pedig, kiknél szinte kellemetlen hatású a sok gondolkodás vagy talán alattomos, csudálói az ősiségi szerkezetnek illyfélékkel lépnek elő: a tulajdont sérteni nem szabad, bizonyos határidőt kell engednünk és pedig jóhosszút, miszerint mindenki használhassa jogát vagy kikereshesse azt, habár a néhány ezer per negyvenezerre is szaporodnék, és czélt csak század múlva érnék; az illy gondolkozásúak közt kevés fiatal vagyon, többnyire táblabíró,

agg ügyvéd, – kiknek gondolkodásmódja lassú, őszies.

Azt mondják, hogy az ősiségi kérdés fölöddása egy szakértő választmányra van bízva, mellytől reményelni lehet, hogy e kérdést máskép nem fogja megoldani, mint lehető öszhangzásban a nemzet érdekével; – e választmány munkálata mikor lép életbe, nem tudjuk, de azt a Martius 4-ki Chartánál fogva bízvást remélhetni, hogy e nemzeti életünkbe s magánviszonyainkba olly mélyen beható tárgy eleinte csak provisorie lépend életbe, s annak idejében constitutionalis álladalomhoz illőleg az országgyűlés bírálata alá kerülend,– utólagos jóváhagyás reményében, mint szokta mondani Mézsáros hajdani hadügyminisler.

Én e tárgyban három kérdést szemeltem ki: 1. Hogyan töröltessék, egy

vágással vagy határidőt engedve? –

2. Azon esetben, ha a kincstár le nem mond az eventualis örökösödés jogáról, miként történjek ezen jog megváltása?

3. Az eltörölt ősiség helyébe milly törvények hozassanak?

Az első kérdést illetőleg véleményem sem új sem eredeti, hanem módosítása azon javaslatnak, melly 1847. ősiség cím alatt Goszlonyi Miklóstól megjelent, és mellynek lényege abban áll 48. lap:

Mondassék ki, hogy minden birtok abban a kézben marad, mellyben a törvény találja. Mi abban a szempillantásban megerősít minden birtokot, megadja annak valódi becsét, megalapítja a rendíthetlen hitelt. Ki a birtokhoz jó igényt tart és azt perben bebizonyítja, annak tartozzék a birtokos, ha bizonyos határidő alatt a birtokot megtartani akaró

szándékát kinyilatkoztatja, rajta fekvő pénzét és beruházásait levonva, a Ionmaradandó becsárt kifizetni; ha nem, fizettségük ő ki s mozduljon a birtokból.”

– Ez az eszme az uti possidetis és a határidő túlságainak juste millieuje.

Az egész javaslat 13 pontból áll, mellynek fő lényegét, mint kivonatban előadám, elfogadva, csak a 2-dik és 13-dik pont ellenében van észrevételem.

A második pont ellenében, melly így szól: „A követelőknek kivétel nélkül adassék bizonyos határidő, egy, két vagy három esztendő, melly alatt jogaikkal előállhatnak” igénytelen észrevételem az: miszerint, – minthogy a folyamatban lévő táblai perek rövid útoni bevégezése is több évekig fog tartani, az ösiség kérdése pedig már tíz éve, hogy sajtó útján és oszraggyülésileg annyira

meg volt vitatva, hogy ennek előbb-utóbbi eltörléséről csak gondatlan vagy makacs kételkedhetett, és így jogainak előmutatására vagy kikeresésére szünetlen intve volt –, csak azoknak engedték bizonyos határidő, kiknél a perkezdesi jog csak az 1847-ki országgyűlés előtt egy évvel támadt és így a perkezdesre elég idejük nem volt. A fiscusra nézve ismét más módon kellene intézkedni, mint-hogy az ő joga különbözik a magánosokétól mint azt alább bővebben látni Fogjuk. A fiscust illetőleg azon esetben ha az eventualis successió helyébe kárpótlást követelend, csak olly esetről lenne megengedve a per további folytatása, midőn a fiscus már ítéletet nyert és pedig kedvezőt; a többi pereket illetőleg, ha a fiscus az eventualis successióról le nem mond, ugyanazon módot ajánlanám, mellyel

az eventualis successio mikinti megváltásáról előadni fogok.

A 13-dik pont így szól: „A korona már életbe lépett jogaival úgy szinte öt szenvedőleg érdeklő pereivel, a többi ország lakosival egy vonalba levén, mi örökösödési jogát illeti — — — azt a közterhek megalapítása alkalmával kelle-ne méltó és aránylagos számba venni.”

E pontról, minthogy a három általam kiszemelt kérdésekbe vág, a 3-dik §-ban fogok bővebben szólani.

E javaslat czélszerűsége s méltányos-sága abban áll, hogy a jelenlegi birtokost jószága megtarthatásában biztosítja, és mind a mellett a jogigényt bizonyítónak kárpótlást nyújt, vagy röviden az uti possidetis elv megalapítása a jogot bebi-zonyító kárpótlásával.

III.**A FISCUS ÖRÖKÖSÖDÉSE MEGVÁLTÁSA.**

Tudjuk, miszerint a fiscus joga a nemesi birtokot illetőleg kétféle: az egyik a magszakadás vagy hűtlenség esetéből származott éleibe lépett jog, légyen az nyilvános vagy lappangó; a másik a jövő, eventualis jog. A létező nyilvános és lappangóra nézve különbség nincs a fiscus és a magánpolgár joga közt. Mi a fiscus jövő örökösödési jogát illeti, nagy különbség van a fiscus e joga s a magánpolgárok joga közt: a fiscus eventualis örökösödési joga előbb utóbb bizonyos, mivel minden jószág magszakadás esetében a koronára vissza száll, a magánpolgár joga nem a jövőben, hanem a múltban gyökerezik, neki csak a múltakból

támadott perlekedést joga van, és ez törltetik el az ősiség által; a fiscus joga a jövő- s múltban gyökerezik, a múltra nézve olyan, mint az egyes polgáré, de a jövőt illetőleg (eventualis successio) a jog egyedül ötéét illeti.

Mondják ugyan, hogy a fiscus ezen eventualis örökösödésről önként le fog mondani, mi nem lehetlen, sőt óhajtani való ez- időben, midőn a nemesi birtok olly szorult állapotban van, de főleg az okból, mivel ezen örökösödés úgy sem olly bő jövedelmi forrás és így a megváltás díja sem lészen olly jövedelem, mint némely képzei.

Én azonban a lehetségest mellőzve, a valószínűl teszem föl: ha a fiscus eventual-örökösödése megszűnéséért kárpót-
lást követelend.

Mi módon történjék ez?

Az idézett könyv 13-dik pontjában előadott azon javaslattal, miszerint a kárpótlás az adóba beszámíttassák, nem tartok, mivel ez adózást csak a nemes birtokra lehetne róni; mert azt talán csak kívánni senki sem fogja, hogy a földművelő, polgár, birtoktalan nemes más birtokát kíváltsa; e szerint a nemes birtokos egy új adóval terheltetnek meg.

A fiscus örökösödése megváltása kétféle módon történhetett 1848 előtt. Az egyik az, miszerint a nemesi birtokosok mindnyájan egyszerre váltották volna ki birtokaikat arány és mennyiség sőt az eventualis örökösödés közel- vagy távolléte tekintetbe vételével. E mód leggyorsabb lett volna, ha nem is mindnyájoknak kívánatos, de a kivitelben könnyű lett volna-e, más kérdés? Ez lett volna a kényszerített megváltás.

A második mód az, és én csak e módot gondolom mostani időben lehetségesnek, miszerint minden nemes birtokos, ki jószágát a fiscus successiójától megváltani kívánja, azt a föntebbi arány tekintetbe vételével egy választott bizottmány által kitűzendő s kevés módosítással minden birtokra semel pro semper szabandó laudemiális mérsékelt taksa lefizetése mellett válthassa ki örök időre úgy, miszerint a fiscus magszakadás esetében a jószághoz semmi igényt sem tartana többé, s a birtokosnak szabad lehessen a fiscus irányában jószágát bármikor és kinek eladni; illy megváltott jószágról adassék a vevőnek vagy birtokosnak egy oklevél, melly minden adásvevésnél ha szükség, előmutattatnék bizonyságul, miszerint a jószág a fiscus örökösödésétől meg van váltva. Ki a jószágot kiváltani

bírná, kiváltaná, a ki nem váltja ki, ám lássa; megjegyezvén, hogy szegényebb birtokosokra nézve a taksa lefizetése rátkban is történhetnék, mit mostani időkben a nagyobb birtokosoknak szintén meg lehet engedni.

Tehát, hogy értsen az olvasó, egy az ország minden birtokára, mennyiben lehetséges, egyenlőn kiszabandó laudemialis fizetést gondolok a célhoz leginkább vezetőnek s e fizetés meghatározásánál csak az változtatna valamit, ha a magszakadáshoz olly közel volna, hogy törvényes örököshöz kilátás nem volna. Ez esetben természetes, hogy a fiscus örökösödése nem eventualis, hanem bizonyos.

IV.

Azon kérdés keletkezik most: az eltörölt ősiség helyébe milly törvények hozassanak? Két főosztályba sorozandók azon törvények, mellyek az ősiség helyébe hozatni fognának: az egyik, mellyek az új törvénykezési rendszer teendik; amásik osztályban leendnének azon törvények, mellyek az örökösödési rendszert szabályozzák. Távol tőlem e kis iratban részletes törvényjavaslatokba ereszkedni, csak azon igénytelen véleményt mondom ki, miszerint a törvénykezési rendszer átalakítása kevesebb gondba s munkába fog kerülni, mint az új örökösödési rendszer éleibe léptetése. Az előbbinek a váltótörvények- és a rövid eljárásban már meg van az alapja s alig szükség más

mint az eljárást csekély módosítással a táblai ügyekre kiterjeszteni.

Sokkal több gondol fog adni az új örökösödési rendszer behozatása. Marha a quartalitium eltörlése kerül szőnyegre, a korszellem és méltányosság igénylende, miszerint a fiú s leányok közt egyenlő örökösödés legyen szabály végrendelet hiányában.

Az ősiség dolgában a nagyobb szám előtt azon eszme uralkodik, miként az ősiség eltörlése magával hozandja okvetlenül az ősi birtokkali korlátlan szabad rendelkezést; az való, hogy az ősiség módosításának vagy megsemmisítésének egyik főczélja a jószágali szabad rendelkezés, a min alapul a jószág biztonsága s becse; de midőn e törvény az ősiség eltörlésével a birtokot szabadabb lábra akarja állítani, még nem következik,

hogy e szabadság korlátlan legyen. E kérdésnél más nemzetek intézvényei aránt szükség leszen indulni, s a jót kiszemelve, mennyiben alkalmazható, azt elfogadni.

Az új örökösödési törvények ügyében csak az általánosan jelesnek elismert Code Napóleonra hivatkozom, mellynél fogva az örökség valódi tulajdon, de nem úgy hogy az örökös az egészet elpazarolhassa, mert az örökség egy részét eladni tilos; ha tehát nem kívánjuk, hogy a korlátolt állapotból a korlátlan szabadságba átlépés által sok vagyonos család végínségre jusson, szükséges, miszerint a leányok sőt a született fiúk tekintetéből is egy harmad- vagy negyedrészt az ösi jószágból kivágassék és a szabad rendelkezéstől (az illetők visszaszerzési joga fõntartása mellett) eltiltassék.

Mi az illy eltiltóit jószágnak visszakeresését illeti, az a behozandó rövid törvénykezési utón lenne elintézendő, Ez az egy csekély javaslat, mellyet az örökösödési rendszer módosítása dolgában előadni kívántam.